

Сабадош І. В. Формування української ботанічної номенклатури. - Ужгород, 1996. - 190 с.

Останнім часом особливо активізувалося вивчення історії української лексики в академічних дослідженнях «Історія української мови. Лексика і фразеологія», в окремих спеціальних виданнях. До таких праць і належить книга І.В.Сабадоша «Формування української ботанічної номенклатури», яка вирізняється глибоким знанням біологічного матеріалу, вмінням підходити до цього з мовознавчих позицій.

Назви рослин належать до тих тематичних груп лексики, які характеризуються поєднанням дуже давніх і зовсім нових елементів. Цим зумовлюється інтерес до такої лексики істориків науки, ботаніків, термінологів та енциклопедистів при упорядкуванні наукової ботанічної термінології української мови, широких спеціалістів словознавства.

У роботі І.Сабадоша детально висвітлюються всі етапи розвитку тематичної групи цієї лексики з найдавніших часів до початку ХХ ст. Матеріали проаналізовано в різних аспектах — діахронному, лексико-етимологічному, статистичному та інших, із залученням українських та слов'янських історичних, діалектних, етимологічних лексикографічних праць. Джерельною основою дослідження послужили не лише друковані видання, а й рукописи, зокрема староукраїнські, травники, лікарські та господарські порадики, ботанічні словники тощо.

Монографія складається зі вступу, чотирьох розділів та додатків. У вступній частині ідентифікуються назви рослин у пам'ятках давньої писемності. До цього важливого аспекту вчений повертається в третій частині книжки.

У першому розділі «Праслов'янські назви рослин — основа ботанічної номенклатури» І.Сабадош характеризує склад ботанічної лексики праслов'янської доби та показує шляхи збагачення номенклатури рослин. А оскільки, доводить учений, ці назви стали підгунт-

тям української ботанічної термінології, то можна зробити висновок, що й українська ботанічна термінологія, і українська мова в цілому не переходили якихось проміжних етапів розвитку через давньоруську східнослов'янську спільність, а розвивалися безпосередньо з племінних праслов'янських говірок.

І.Сабадош уперше в славістиці подає список праслов'янських ботанічних номенів (близько 350 од.). З інвентаря цих назв сучасний дослідник може судити про ступінь обізнаності наших предків із флорою. Майже половина праслов'янських ботанічних назв — найменування дикоростучого рослинного світу.

У другій частині першого розділу характеризуються основні шляхи збагачення праслов'янської ботанічної лексики однокоренними інноваціями. Більшість наведених у монографії праслов'янських ботанічних назв — новотвори.

Автор осмислює ботанічні терміни XI — XIII ст. (с. 20-60), пробує відтворити систему української ботанічної номенклатури цього періоду. У писемних пам'ятках виявлено понад 120 ботанічних назв. Порівняльно-історичний метод дає І.Сабадошу змогу відтворити ще приблизно 300 ботанічних номенів названого періоду. На підставі ботанічних класифікацій увесь цей матеріал подається за видами рослин та їх родин. Основну масу української лексики XI — XIII ст. складають терміни праслов'янського походження. Що ж до інновацій, то, як і в попередній період, вони виникали переважно як наслідок словотворення та запозичення з інших мов.

Особливо широко висвітлено процес розвитку української лексики флори у найбільшому розділі монографії «Формування української ботанічної номенклатури XIV — XV ст.». Здійснено дуже важливу роботу з ідентифікації назв рослин, засвідчених у великій кількості староукраїнськими пам'ятками писемності XVI — XVІІІ ст.

Без цього було б неможливо домогтися об'єктивних результатів. Науковець доводить, що дві третини українських назв цього періоду — новотвори, а одна — лексика праслов'янського походження. Інновації виникали або внаслідок словотворення, або шляхом запозичення готових номенів з інших мов. Чужомовні запозичення становлять половину всіх новотворів. Найбільше їх прийшло з польської (50 %),

а також з тюркських, російської та інших мов.

Розділ «Розвиток ботанічної лексики в українській мові XIX — XX ст.» найменший за обсягом, але він базується на істотному фактичному матеріалі. По суті, тут викладено тільки результати його аналізу з точки зору етимологічного складу та джерел поповнення новотворами. Ядро цієї лексики — назви праслов'янського походження. Продовжує побутовати і значна частина староукраїнських новотворів, набуваючи сучасного фонетичного вигляду (*приворотень, молодило, буряк, картопля, соняшник* тощо).

Багато нових ботанічних назв стало як результат переосмислення старих слів, особливо демінутивів. Найбільше запозичень прийшло з російської та польської мов, значно менше — з румунської, німецької, тюркських тощо. Латинізми й германізми засвоювалися українською мовою в основному через польське посередництво. Приблизно десята частина інновацій — назви-словосполучення.

Додатки до монографії указують на велику роботу, здійснену вченим. Він проаналізував дані 74 мов та діалектів, опрацював понад 120 рукописних та опублікованих джерел, використав близько 125 наукових досліджень своїх попередників, а в цілому описав 1823 ботанічних терміни.

Рецензована монографія — цінний внесок у вітчизняне та загальнослов'янське мовознавство. В усі періоди свого розвитку ботанічна номенклатура української мови активно поповнювалася дволексемними номенами (словосполученнями), що властиве було і праслов'янській і всім слов'янським мовам.

*Лев Полюга,
д. ф. н.*